

УДК 94 : 347.965-055.2] (477) «18/19»
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.4.279>

Юрій Котляр*

ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ ТА АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Анотація: У статті зроблено спробу показати етапи боротьби жінок за право займатися адвокатською діяльністю в умовах модернізаційних процесів в Україні. Модернізація розглядається як сукупність процесів індустріалізації, секуляризації, бюрократизації, урбанізації, зростання просторової та соціальної мобільності, тобто процесів, які ведуть до формування «відкритого» суспільства. Серед модернізаційних реформ сучасні дослідники виділяють судову реформу 1864 р., яка суттєво вплинула на процес дотримання та захисту прав людини.

Жіноче питання було актуальним в українському суспільстві у другій половині ХІХ ст. під час модернізації і стало одним із ключових факторів соціального прогресу. Особливе місце у даному контексті займало питання боротьби жінок за право займатися адвокатською діяльністю. Воно так і не було вирішене в межах Російської імперії ні на першому, ні на другому етапах.

Ключові слова: жіноче питання, адвокатура, модернізація, ментальність, реформи, судова система, освіта

Вступ. Жіноцтво як окрема суспільна група зі своєрідним світоглядом, являє собою важливий об'єкт дослідження історії України. Вивчення «жіночого питання» відбувається у нерозривному зв'язку з історичними процесами та змінами у суспільстві в цілому. На сьогодні, широке коло питань української історії залишається не у повній мірі дослідженим. До таких питань належать й особливості боротьби жінок за право займатися адвокатською діяльністю в умовах судових реформ другої половини ХІХ ст.

Мета статті – показати етапи боротьби жінок за право займатися адвокатською діяльністю в умовах модернізаційних процесів в Україні.

Історіографія питання. У вітчизняній історіографії знайшов своє відображення великий масив наукових досліджень з проблематики історії жіноцтва України, аналізуючи які можна прослідкувати різні аспекти становища і діяльності жінок другої половини ХІХ – на початку ХХ ст. Серед програмових робіт з гендерної історії слід виділити монографії за редакцією Л. Смоляр¹ і за авторством О. Кулачек², а також цикл статей Н. Шевченко «Гендер у дзеркалі історії та перспективи розвитку гендерних студій в Україні»³. Власне,

---

* Котляр Юрій Вадимович – доктор історичних наук, професор, перший проректор Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2222-3857>; e-mail: K555556k@gmail.com

¹ Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні / за заг. ред. Л. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.

² Кулачек О. Роль жінки у державному управлінні: старі образи, нові обрії. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 301 с.

³ Шевченко Н.В. Гендер у дзеркалі історії та перспективи розвитку гендерних студій в Україні // Український історичний журнал. 2001. № 1. С. 30-39; № 2. С. 34-48.

досліджуваній проблемі присвячена монографія «Українські жінки в горнилі модернізації» за загальною редакцією О. Кісь⁴, статті І. Міронової⁵, Л. Міхневич⁶ та Є. Негоди⁷. Незважаючи на вказані наукові доробки, тема вимагає додаткового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Теорія модернізації розглядає основний зміст нової епохи як поступовий і нерівномірний перехід окремих країн і культур від традиційного, аграрного, орієнтованого на незмінність суспільства до суспільства сучасного типу – торгово-промислового, індустріального, міського й індивідуалістського, що сповідує ідею постійного розвитку. Модернізація розглядається як сукупність процесів індустріалізації, секуляризації, бюрократизації, урбанізації, зростання просторової і соціальної мобільності, тобто процесів, які ведуть до формування «відкритого» суспільства⁸.

Модернізація завжди виступає певним дієвим засобом для вирішення назрілих суспільних проблем. Модернізаційні процеси 60–70-х років XIX ст., що здійснювалися на території України, були моделлю наздоганяючої модернізації. Для неї притаманні ініціювання реформ «згори», вибіркоче запозичення світових досягнень, пріоритетний розвиток окремих галузей, збереження багатоукладності в економічній сфері, поглиблення суспільних протиріч і посилення соціального напруження. Але незважаючи на все вказане, модернізація загалом носила позитивний характер для економіки: формувалася нестанова приватна власність на землю, встановлювався ринок робочої сили, стимулювався розвиток підприємництва, розширювалися сфери функціонування ринкових відносин, створювалися передумови для становлення громадянського суспільства.

У науковій літературі підходи до розуміння модернізації мають інституціональний характер. Модернізацію тлумачать як встановлення політичного лібералізму і протиставляють його традиційному суспільству або розглядають як певну зміну базової ментальності.

Ментальність – це національний тип світовідчуття, що базується на образах і символах (часто підсвідомих), які визначають стереотипи поведінки, психічні реакції, оцінку подій та осіб, а також ставлення до навколишньої реальності. Значна популярність термінів «ментальність» і «менталітет», а також прагнення журналістів, політиків і науковців розширити свій лексикон, веде до спрощення розуміння цих понять у сучасному використанні. В залежності від завдань дослідника, можна говорити про ментальність населення певного історичного періоду, або про особливості ментальності окремих регіонів України. Проте кожна з цих ментальностей має в основі національну ментальність з усіма її специфічними рисами⁹.

⁴ Українські жінки в горнилі модернізації / за заг. ред. Оксани Кісь. Харків: КСД, 2017. 304 с.

⁵ Міронова І.С. Боротьба за юридичні права жінок в Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) // *Universum Historiae et Archeologiae*. 2019. Т. 2 (27), Випуск 2. С. 163-175. DOI: 10.15421/26190211

⁶ Міхневич Л. Витоки вищої жіночої освіти в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) // *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 78-85.

⁷ Негода Є.М. Жінки в адвокатурі України // *Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали III Міжнародної наукової конференції*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 65-67.

⁸ Крупенко О.В. Модернізаційні процеси на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.: соціодемографічний аспект // *Література та культура Полісся: Збірник наукових праць*. 2012. Випуск 70: Історико-культурні процеси Лівобережної України в загальноукраїнському контексті. С. 64.

⁹ Котляр Ю.В. Мова у формуванні ментальності населення півдня України // *Наукові праці: науково-методичний журнал*. 2017. Випуск 292. Т. 304: Історія. С. 7-10.

Національна самосвідомість українців розвивалася на ґрунті етнографічних відмінностей, особливостей психіки, культурних змагань і нашарувань, що пов'язували Україну із Західною Європою та історично усталеного побуту народного життя, просякненого духом демократизму.

Для нашого дослідження важливим аспектом є розгляд модернізаційних процесів в Україні, які відбувалися у рамках реформ 60–70-х років XIX ст. в Російській імперії у контексті культурно-освітницьких надбань і прорахунків. Адже модернізаційні процеси супроводжувалися швидким зростанням інтелігенції. У XIX ст. інтелігентами називали освічених осіб, які фахово займалися розумовою діяльністю. До інтелігенції належать творці культурних і духовних цінностей – науковці, вчителі, журналісти, письменники, художники, юристи, лікарі, священники.

У 1864 р. в Російській імперії розпочалася судова реформа. На відміну від існуючих станових, закритого типу судів, вводився однотипний позастановий, відкритий, незалежний суд за участю присяжних суддів, захисту (адвокат) та обвинувачення (прокурор)¹⁰. Серед модернізаційних реформ сучасні дослідники виділяють судову реформу, яка суттєво вплинула на процес дотримання та захисту прав людини.

Процеси модернізації стрімко ввірвались у розмірене життя українських жінок другої половини XIX – на початку XX ст., радикально змінюючи їхні соціальні ролі, повсякденні практики, систему цінностей, світогляд, сфери діяльності. Жіноче питання було актуальним в українському суспільстві у другій половині XIX ст. під час модернізації та стало одним із ключових факторів соціального прогресу. Реформи Олександра II привели до змін у ставленні до жінок, і в Російській імперії розпочався довгий і складний процес емансипації. З жіночого середовища виділилася певна кількість рішучих, вільних жінок. Вони відкрито поривали зі своїм оточенням, родиною та традиційним укладом життя, заперечували необхідність шлюбу та сім'ї, активно брали участь у громадській, науковій і революційній діяльності. Фактично, ми маємо певну зміну ментальних особливостей або перехід до ментальної парадигми українських жінок XVII–XVIII ст.

Проте, найсерйознішою проблемою для жінок було їхнє прагнення до освіти та суспільно-корисних професій. Це бажання вчитися і працювати стало важливим елементом жіночого руху, що сприяв подальшим змінам у суспільстві. Заходи уряду у сфері освіти кінця 50-х років XIX ст., а саме: дозвіл на організацію в столицях приватних пансіонів і шкіл; відкриття жіночих всестанових училищ, недільних шкіл; поживлення життя в університетах і вільний доступ до них сторонньої публіки – засвідчили певний діалог між громадськістю та владою.

Серед юридичних професій найбільший інтерес жінки проявляли до адвокатської та нотаріальної діяльності. Це обумовлювалося кількома факторами. По-перше, обмежені в особистих і майнових правах протягом тривалого часу, жінки прагнули краще розуміти ці права та досконало їх знати. По-друге, представники цих професій вважалися інтелігентами «вільних професій», що дозволяло жінкам мати гнучкий графік роботи і більше вільного часу для себе та сім'ї. По-третє, чоловіки також були зацікавлені в тому, щоб мати помічниць у своїй роботі, оскільки вважали, що жінки завдяки своїй природній

---

¹⁰ Шевченко Н.В. Нотаріат Півдня України в модернізаційних процесах Російської імперії другої половини XIX ст. // Наукові праці: науково-методичний журнал. 2016. Випуск 270, Т. 282: Історія. С. 96.

уважності та вимогливості могли краще вести діловодство. По-четверте, важливу роль відігравали високі прибутки адвокатів і нотаріусів. За даними Департаменту окладних зборів, середні річні прибутки адвокатів у губернських містах становили від 2 до 5 тисяч рублів, а в столичних містах – від 5 до 10 тисяч рублів, що прирівнювалося до доходів службовців державного апарату¹¹.

Вперше діяльність адвокатури була врегульована «Судовими статутами», затвердженими 20 листопада 1864 р. Пізніше, у 1874 і 1889 роках, законами вносилися зміни щодо її організації. Окремою категорією осіб у процесі реєструвалися адвокати, які відповідно до розділу IX «Про осіб у суді» установ судових установ (1864 р.) називалися присяжними та приватними повіреними. Присяжна адвокатура була корпорацією осіб вільної професії. Присяжними повіреними могли бути особи, які хотіли присвятити себе «клопотанням у чужих справах», відповідали необхідним для цього умовам і були прийняті до корпорації адвокатів у встановленому порядку.

За словами однієї з перших жінок-адвокатів К. Флейшиць (народилася у Кременчуку Полтавської губернії в сім'ї юриста): «Питання про жіночу адвокатуру становить інтерес не лише для жінок, які прагнуть визнання права на адвокатську професію. Це питання цікавить не тільки суд і адвокатуру, а й суспільство в цілому, адже воно є важливим етапом у досягненні рівних прав жінок і чоловіків. Крім того, це відкриє багато нових, невикористаних до цього часу можливостей для служіння праву»¹².

У намаганні жінок тогочасної Російської імперії отримати адвокатські посади професорка І.С. Міронова¹³ виділяє два етапи, пов'язані з проведенням судової реформи та наданням жінкам дозволу отримувати вищу юридичну освіту.

Перший етап. Згідно із Судовими статутами 1864 року, було створено інститут присяжних повірених, які приносили професійну присягу адвоката й об'єднувалися у корпорації. Законом від 25 травня 1874 р. було засновано інститут приватних повірених, які займалися адвокатською практикою індивідуально¹⁴. Приватний повірений, на відміну від присяжного, мав право виступати лише у тих судах, від яких отримував дозвіл на ведення своєї діяльності. Однією з причин появи приватних повірених дослідники називають нестачу професійних юристів під час проведення судової реформи, тому спочатку законодавчих обмежень на вступ жінок до цього стану не було. Від них вимагалось скласти іспит з юридичних наук, отримати дозвіл від судових органів, при яких вони мали здійснювати свою діяльність. Вимоги до отримання жінками вищої юридичної освіти тоді не ставилися.

Першою жінкою в імперії, яка стала приватним повіреним після введення цього інституту в 1874 р., була Єлизавета Козьміна. До цього вона працювала в канцелярії А. Коні при Казанському окружному суді. Є. Козьміна отримала свідоцтво приватного повіреного у Нижегородському окружному суді та Московській судовій палаті¹⁵. Проте, адвокатом

---

¹¹ Ерман Л.К. Состав интеллигенции в России в конце XIX и начале XX в. // История СССР. 1963. № 1. С. 168, 175-176.

¹² Флейшиц Е.О. О женской адвокатуре // Право. 1910. № 2. С. 65.

¹³ Міронова І.С. Борьба за юридичні права жінок в Російській імперії... С. 169-172.

¹⁴ Крестьянников Е.А. Феминизация адвокатуры и законодательство Российской империи // Адвокатская практика. 2015. № 6. С. 45-46.

¹⁵ Флейшиц Е.О. О женской адвокатуре // Право. 1910. № 3. С. 146.

Є. Козьміній довелося працювати недовго. Уже 7 січня 1876 р. імператорським указом, за поданням міністра юстиції К. Палена, всім жінкам було заборонено займатися адвокатською діяльністю. Свідectво, видане Є. Козьміній Нижегородським окружним судом, було відібрано й анульовано.

Цей циркуляр К. Палена викликав дискусії у пресі. Одним із перших у газеті «Одеський вісник» 6 квітня 1875 р. було опубліковано лист до редакції від С. Случевського, який виступив проти жіночої адвокатури. Він зазначив, що, хоч і підтримує нові кроки у вирішенні жіночого питання, але вважає відкриття навчальних кухонь більш значущим, ніж поява жінок серед адвокатів. Водночас, автор статті в газеті «Судовий вісник» від 14 травня того ж року критикував циркуляр, вказуючи на його протизаконність. Він підкреслював, що «заняття правознавством є набагато більше спільним з природою і призначенням жінок, ніж різання жаб і кроликів, а вивчення правознавства не забирає у жінки можливості бути доброю дружиною, люблячою матір'ю і господинею в домі»¹⁶.

Обговорення питання про жіночу адвокатуру на законодавчому рівні розпочалося лише у 1897-1898 рр., під час роботи Комісії для перегляду законодавства у судовій сфері, яку очолював міністр юстиції М. Муравйов. Однак, прихильники жіночої адвокатури, серед яких були В. Спасович, М. Мясоєдов та О. Боровиковський, залишилися в меншості. Проти позитивного рішення виступив А. Коні, який аргументував свою позицію так: «Наразі жінка, не маючи доступу до вищих навчальних закладів для вивчення юридичних наук і до канцелярій урядових та громадських установ, не має можливості набути необхідні знання та досвід для отримання звання приватного повіреного». Пізніше він додав: «Ми остерігалися допущення до числа приватних повірених юридично неосвічених, практично невідготтованих жінок. Боялися, тому що прагнули, щоб у майбутньому жінка займала гідне становище в адвокатурі»¹⁷.

За підрахунками Л. Єрмана, станом на 1897 р. у Російській імперії налічувалося 8 931 адвокатів і нотаріусів, серед яких не було жодної жінки. Однак, у конторах працювали 299 жінок, які, ймовірно, займали нижчі канцелярські посади¹⁸.

Таким чином, перший етап становлення жіночої адвокатури був пов'язаний з прагненням жінок працювати приватними повіреними. Проте в результаті супротивники цього питання перемогли, і його розвиток було призупинено¹⁹.

Другий етап розвитку жіночої адвокатури розпочався у 1908 р. і був пов'язаний з намаганням жінок потрапити до складу присяжних повірених. На той час деякі жінки вже здобули вищу юридичну освіту за кордоном. Московська рада присяжних повірених включила трьох з них – М. Гіршман, Л. Бубнову та Я. Підгурську – до складу помічників. Хоча рада проявила ліберальне ставлення, допустивши їх до роботи, судова влада була категоричною: Московська судова палата скасувала рішення ради²⁰.

Обговорення жіночої адвокатури знову стало актуальним після того, як 13 листопада 1909 р. Сенат визнав протизаконним допущення К. Флейшиць до захисту у кримінальній

---

¹⁶ Казанцев С.М. Русская адвокатура и женщины // Правоведение. 1985. № 6. С. 72-73.

¹⁷ Коні А.Ф. Собрание сочинений в восьми томах. Т. 4. Москва: Юридическая литература, 1967. С. 427.

¹⁸ Ерман Л.К. Состав интеллигенции в России в конце XIX и начале XX в.... С. 166.

¹⁹ Міронова І.С. Боротьба за юридичні права жінок в Російській імперії... С. 169-170.

²⁰ Жінщина-адвокат? // Вести Советов присяжных поверенных. 1911. № 3. С. 3.

справі в Санкт-Петербурзькому окружному суді. К. Флейшиць, яка в майбутньому стала видатним юристом і першою жінкою-юристом в СРСР й отримала ступінь доктора юридичних наук, закінчила жіночу гімназію, юридичний факультет Паризького університету (Сорбона) у 1907 р., а в 1909 – юридичний факультет Санкт-Петербурзького університету, отримавши диплом першого ступеня. У тому ж році К. Флейшиць стала помічником присяжного повіреного округу Санкт-Петербурзької судової палати. Однак її кар'єра зіштовхнулася із серйозними труднощами. 5 листопада 1909 р. її перший судовий процес завершився невдачею не через програш справи, а через протест прокурора проти участі жінки в якості адвоката. Хоча суд визнав можливість участі жінки-адвоката в процесі, прокурор залишив зал судового засідання, відмовившись від виступу.

Міністр юстиції І. Щегловитов звернувся до Сенату для роз'яснення ситуації. Сенат не підтримав участь жінок-адвокатів у судових засіданнях, хоча і не знайшов явних законодавчих заборон. Проте, після ретельного аналізу Судових статутів 1864 року, Сенат знайшов відповідні положення для відмови: «Присяжний повірений, виступаючи перед судом, повинен мати на лацкані фрака значок університету, в якому він отримав диплом». Оскільки жінки не могли носити фраки, то й носити значок на лацкані теж не мали змоги. Це абсурдне положення стало причиною для виключення К. Флейшиць з адвокатури. Після цього вона зосередилася на літературній і викладацькій діяльності²¹.

Така ж доля спіткала й інших жінок, які намагалися потрапити до складу присяжних повірених. У Києві до роботи присяжного повіреного була зарахована Л. Гінзбург, а в Одесі – О. Ярошевська. Однак, рішення цих присяжних рад були скасовані судовими палатами, і жінки були виключені з адвокатури. З цього приводу одеська газета «Вісті Рад присяжних повірених» у 1911 р. писала: «Незважаючи на негативні рішення законодавця і судової влади, наші колеги в окремих радах подають товариську руку своїм потенційним колегам-жінкам, і, якщо так піде далі, представники прекрасної половини почнуть займати не тільки адвокатську, але й прокурорську трибуну. А там і самі суддівські місця...»²².

Протистояння прихильників і противників допуску жінок до адвокатської професії привело до обговорення у Державній раді 23-24 січня 1913 р. законопроекту «Про допущення осіб жіночої статі в число присяжних повірених». Доповідачем був О. Шебеко, який підтримав цей законопроект. Однак його пропозиція викликала заперечення І. Щегловитова, який висловив думку, що рівноправність сама по собі є прекрасним ідеалом, але вона не застосовна там, де природа встановила природні перешкоди²³.

Виступаючи на захист законопроекту, А. Коні вважав необґрунтованими заперечення проти допущення жінок до адвокатури, які посилалися на особливі фізичні та духовні якості жіночої природи. Він також підкреслив, що жінки могли б підвищити моральний рівень адвокатури: «Вона не буде сидіти в трактирі і писати напівграмотні прохання за чаркою горілки». Пропозиції були різноманітними, навіть йшлося про те, щоб дозволити жінкам виступати в суді як адвокатам лише з дозволу чоловіка. А. Коні заперечував такі обмеження, стверджуючи, що жінкам необхідно самим заробляти на життя. Він також наводив аргументи, що багато жінок вже отримали вищу юридичну освіту, і закон від

---

²¹ Міронова І.С. Боротьба за юридичні права жінок в Російській імперії... С. 170-171.

²² Жінщина-адвокат?... С. 3.

²³ Коні А.Ф. Собрание сочинений в восьми томах... Т. 4. С. 506-507.

11 листопада 1911 р., який відкрив доступ до вищих вчених ступенів, не давав підстав забороняти їм працювати за фахом²⁴.

Супротивники законопроекту вдавалися часом до дуже курйозних доказів, стверджуючи, що жінки-адвокати матимуть небезпечний вплив на суддів і присяжних (оскільки це були чоловіки). Зазначалося, що жінки могли б кокетувати, зачаровувати та всіляко впливати на них, щоб вирішити справи на свою користь²⁵.

Незважаючи на те, що у Державній думі більшість голосів була подана за прийняття законопроекту, а при обговоренні в Державній раді більшість виступаючих висловилося за його схвалення, результати голосування були іншими. Із 150 учасників голосування 84 члени Державної Ради проголосували за відхилення законопроекту, а 66 – проти відхилення²⁶.

Таким чином, і на другому етапі жінкам не вдалося домогтися допуску до адвокатської корпорації. Лише 8 лютого 1917 р. було затверджено положення Ради Міністрів про дозвіл жінкам займати і тимчасово виконувати деякі посади у відомстві Міністерства юстиції. У березні того ж року міністр юстиції Тимчасового уряду, колишній адвокат О. Керенський, дозволив приймати жінок-юристів до стану присяжних повірених, оскільки, за його словами, «попередня практика щодо них була глибоко несправедливою»²⁷.

Отже, лише за Тимчасового уряду, було дозволено жінкам займатися адвокатською практикою. Дія цього положення поширювалася і на території українських губерній.

Водночас, Українська Центральна Рада, реформуючи судову систему, залишила присяжну адвокатуру без змін. Проте, питання гендерної рівності було закріплено у розділі II «Статуту про державний устрій, права і вільності УНР» від 29 квітня 1918 р., де зазначено: «Актова, громадянська і політична правомочність громадянина УНР починається з 20 років. Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає». Такого прогресивного конституційного положення на той час не мала жодна країна світу²⁸.

Висновки. Друга половина XIX – початок XX ст. став поворотним модернізаційним періодом в історії України, коли змінювалося все: і технології, і суспільні відносини, і ментальні особливості. Ідеї жіночої емансипації поширилися в середовищі української інтелігенції та спонукали жінок прагнути розширювати свої права в плані вищої освіти, політичної та професійної діяльності. У ментальному плані українська жінка почала повертатися до традицій, які були характерні для козацької епохи. Особливе місце у даному контексті займало питання боротьби жінок за право займатися адвокатською діяльністю. Воно так і не було вирішене в межах Російської імперії ні на першому, ні на другому етапах. Проте, питання гендерної рівності було закріплено в «Статуті про державний устрій, права і вільності УНР». Тому, прагнення жінок до адвокатської діяльності було вирішено лише в умовах Української революції 1917-1921 років.

---

²⁴ Рабинович А. Кони, как защитник интересов женщины // Вестник права. 1915. № 22. С. 517.

²⁵ Міронова І.С. Боротьба за юридичні права жінок в Російській імперії... С. 172.

²⁶ Кони А.Ф. Собрание сочинений в восьми томах. Т. 4. С. 506-507.

²⁷ Сообщения // Журнал Министерства юстиции. 1917. № 2-3. С. 77.

²⁸ Черняхівська В.В. Історичний досвід становлення української моделі гендерного паритету // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронний журнал. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>

Yuriy Kotlyar

Women's Issue and Advocacy in the Context of Modernisation Processes in Ukraine in the Second Half of the 19 and Early 20 Centuries

Abstract: The article attempts to show the stages of women's struggle for the right to practice law in the context of modernisation processes in Ukraine. Modernisation is seen as a set of processes of industrialisation, secularisation, bureaucratisation, urbanisation, increased spatial and social mobility, i.e. processes leading to the formation of an «open» society. Modernisation processes were accompanied by the rapid growth of the intelligentsia. In the 19 century, intellectuals were educated people professionally engaged in intellectual activity. Intelligentsia included creators of cultural and spiritual values – scientists, teachers, journalists, writers, artists, lawyers, doctors, and priests. Among the modernisation reforms, modern researchers highlight the judicial reform of 1864, which significantly influenced the process of observance and protection of human rights.

The women's issue was relevant in Ukrainian society in the second half of the 19 century during the modernisation process and became one of the key factors of social progress. The ideas of women's emancipation spread among Ukrainian intellectuals and encouraged women to seek to expand their rights in terms of higher education, political and professional activities. Mentally, Ukrainian women began to return to the traditions that were characteristic of the Cossack era. A special place in this context was occupied by the issue of women's struggle for the right to practice law. This issue was never resolved within the Russian Empire, neither at the first nor at the second stage. The issue of the women's advocacy was of interest not only to women who sought recognition of the right to practice law. It was of interest to society as a whole, as it was an important step in achieving equal rights for women and men.

Keywords: women's issue, advocacy, modernisation, mentality, reforms, judiciary, education